

Noviji demografski razvitak naselja Murter

Podgorelec, Sonja; Lajić, Ivan

Source / Izvornik: **Migracijske i etničke teme, 1998, 14, 191 - 208**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:303:083401>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial 3.0 Unported / Imenovanje-Nekomercijalno 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute for Migration Research - Institutional repository for storing papers and data sets](#)

UDK: 314.7/.8:316.346](497.5 Murter)"18/19"
316.346:314.7/.8](497.5 Murter)"18/19"
312.92:312.94+312.982/.984](497.5 Murter)"18/19"
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 21. 09. 1998.

Ivan Lajić, Sonja Podgorelec

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb

NOVIJI DEMOGRAFSKI RAZVITAK NASELJA MURTER

SAŽETAK

Murter je najveće naselje na istoimenom otoku, ali i na cijelome šibenskom arhipelagu. Za razliku od glavnine ostalih otočnih naselja, njegovo stanovništvo manje je sudjelovalo u ranijem iseljeništvu dok su novije emigracije zadesile Murter nakon šezdesetih. Odras depopulacijskog razdoblja uočava se u promjenama dobno-spolnih struktura gdje je vidljivo primarno starenje stanovništva i disproporcija prema spolu, naročito u starijih godišta. Usprkos tome, za naselje Murter može se ustvrditi da nema tako nepovoljnu demografsku situaciju kao većina dalmatinskootočnih naselja. Uočava se tek blagi opadajući natalitet uz neznatan porast mortaliteta. Demografska perspektiva tog stanovništva razmjerno je povoljna (očekivani razvoj turizma, razvoj poljoprivrede i obrta, nautičke infrastrukture itd.) ukoliko ne nastupe dodatni emigracijski činioci Otok Murter, prvenstveno zahvaljujući njegovu središnjem naselju Murteru, u multikriterijalnoj ocjeni razvijenosti 47 hrvatskih otoka prema demografskim kriterijima zauzima visoko 11. mjesto, jer svi više rangirani otoci imaju i osjetno veću površinu.

KLJUČNE RIJEČI: Murter, depopulacija, dobne strukture, starenje, revitalizacija

Uvod

Murter pripada demografskoj kategoriji tzv. "malih populacija". Značajka ovog tipa naselja jest manji broj stanovnika i stoga osjetljivost na bilo koju demografsku promjenu. To su demografski nestabilne populacije, jer već blagi mehanički ili poremećaji u prirodnom kretanju mogu izazvati dugotrajne i vidljive posljedice u dinamici i demografskim strukturama.

U novijoj demografskoj prošlosti, a to je od vremena provedbe prvoga sveobuhvatnog službenog popisa stanovništva (1857) do danas, populacija naselja Murter uglavnom broji između 1146 stanovnika (1857) i 2502 stanovnika (1931). Uspoređujući pak brojnost pučanstva ovog naselja i ostalih otočnih naselja Jadrana,

naročito Dalmacije, uviđamo da je Murter jedno od važnijih naselja i, po brojnosti žitelja, jedno od većih.

Ukupno kretanje stanovništva Murtera odudara od značajki demografskog razvitka glavnine otočnih naselja Dalmacije (Lajić, 1994) pa i samog otoka Murtera. Dok su demografski vrhunac otoci doživljavali u razdoblju oko Prvoga svjetskog rata, naselje Murter doživljava najznačajniji demografski uspon kasnije (1931). Usprkos značajnim demografskim ratnim gubicima u Drugome svjetskom ratu, svoj drugi demografski vrhunac dostiže nakon kompenzacijskog razdoblja. Iza toga nastupa umjerena depopulacija, s blagim međupopisnim oscilacijama. Murter nema, prvenstveno zbog slabije emigracije, takvu demografsku eroziju kao ostala otočna naselja.

Značajka demografskog razvitka naselja Murter jest da je na njemu izostalo sudjelovanje u sveobuhvatnome starijem i novijem valu iseljavanja. Stariji iseljenički val, koji lociramo krajem XIX. stoljeća, zaobišao je ovu populaciju jer je oblikovan takozvani *migracijski amortizer* u vidu širenja ekonomske aktivnosti na otkupljenim posjedima, prvenstveno na Kornatskom otočju. Gospodarsko iskorištavanje otočja, uz postojeće tradicionalne oblike privređivanja vezane uz matični otok, zahtijevalo je od murterskog stanovništva iznimne napore kultiviranja prostora, što oni svojom upornošću i uspijevaju. U demografskom smislu, gospodarski boljitak dovodi do smanjenja smrtnosti, ali i povećanja rađanja. To razdoblje označavamo kao murtersku demografsku tranziciju koja se odgađa sve do uoči Prvoga svjetskog rata. Resursi samog otoka Murtera bili bi nedovoljni za opstanak, a kamoli za boljitak njegovih žitelja te bi, da nije bilo Kornata, nastupio isti onaj migracijski proces koji zatječemo na ostalim dalmatinskim otocima. Masovno iseljavanje ovdje je izostalo, a jedan od kurioziteta je i pozitivan migracijski saldo. Može se reći da je naselje Murter u mikrosferi kolonijalan otok, jer je malobrojno stanovništvo dislociralo svoju aktivnost na prekomorske posjede udaljene i do 20 NM. Za razliku od otoka Krapnja i Prvića, te Betinjana i Tišnjana koji se orijentiraju na kontinentalne posjede, Murterani stvaraju svoje subekumene na područjima čija je barijera, vrlo često pogibeljno, Murtersko more.

Demografske strukture razmjerno su stabilne, s očekivanim posljedicama starenja populacije. Takvu demografsku stabilnost ovo naselje može zahvaliti prometnoj povezanosti otoka s kopnom, gdje se dvoji, zbog premošćenja otoka, o stvarnome otočnom značenju Murtera, blizini regionalnog središta i transformaciji privredne strukture (turizam, naročito nautički, poljoprivredna zadruga "Slanica", razvoj ostalih uslužnih djelatnosti itd.).

I. Razdoblje od 1857. do 1931. godine

Prvi poznati podatak o broju žitelja Murtera datira iz 1298. kada je ovo naselje (uz pridruženu Hraminu i Kornate) brojalo 203 duše. U vrijeme vladavine Venecije broj je stanovnika oscilirao između 600 i 750.

Prvim sveobuhvatnim službenim popisom iz 1857. utvrđen je broj od 1146 stanovnika. Taj se broj stalno povećavao sve do demografske kulminacije 1931. (tablica 1).

Tablica 1: Broj stanovnika naselja Murter i otoka Murtera između 1857. i 1931. godine

Godina popisa	Broj stanovnika naselja Murter	Lančani indeks	Broj stanovnika otoka Murtera	Udio stanovnika naselja u stanovništvu otoka Murtera (%)
1	2	3	4	5
1857.	1146	-	4047	28,3
1869.	1232	113,6	4055	30,3
1880.	1307	106,1	4267	30,6
1890.	1452	111,1	4864	29,9
1900.	1681	115,8	5420	31,0
1910.	1986	118,1	5985	33,2
1921.	2150	108,3	6389	33,6
1931.	2502	116,3	6847	36,5

Izvori: 1. Mirko Korenčić, *Naselja i stanovništvo Hrvatske 1857-1971.*, 1979.

2. Podaci za 1869. i u koloni 4 Sven Kulušić, *Murterski kraj*, 1984.

Analizirajući dinamiku kretanja broja stanovnika ovog razdoblja, uočavaju se visoke stope rasta krajem XIX. i početkom XX. stoljeća. Prvi svjetski rat, a još više visoki poratni mortalitet uzrokovan španjolskom groznicom, nakratko ublažavaju snažnu demografsku ekspanziju koja se nastavlja u većem dijelu međuraća. Postavlja se standardno demografsko pitanje o prevladavajućoj sastavnici visokih stopa porasta broja žitelja. U slučaju naselja Murter, rast je posljedica gotovo isključivo snažne biodinamike i gotovo nulte stope migracija. Potonja tvrdnja svrstava to otočno naselje u rijetku skupinu zatvorenih populacija toga vremena, jer su gotovo sve tadašnje otočne populacije pod snažnim utjecajem iseljavanja, a useljavanje je tek rijetka i

individualna pojava. U pojedinim razdobljima devedesetih godina, murterska populacija dostiže i stope nataliteta preko 50%, uz istovremeno dvostruko manji mortalitet. Međutim, mortalitet je vrlo često pod utjecajem tzv. neregularnih činilaca, prvenstveno riskantnog života murterskih pomoraca-težaka. Tako se po mortalitetu pamti godina 1877. kada je u tri različite pomorske tragedije život izgubilo 29 žitelja Murtera.

Model zatvorene populacije omogućio je u promatranom razdoblju iznimnu uravnoteženost prema spolu, tako da je u naselju uglavnom jednak broj muškaraca i žena. Na ostalim je otocima zbog iseljavanja prvenstveno muške populacije u daleko većem omjeru bilo prisutno žensko stanovništvo. Stalnost muških aktivnih kohorti jedan je od razloga težnje za kupnjom i kultivizacijom Kornatskog otočja. Tzv. ženidbene migracije bile su rijetke i uglavnom su vezane uz susjedna naselja otoka, ili pak uz Tribunj, Pirovac, Vodice i bliža naselja gdje je stanovništvo bilo mentaliteta sličnog Murteranima. Interesantna se pojava dogodila 1920. kada je u naselju sklopljeno preko trideset brakova, što je trostruko više nego prosječnih godina. Tu pojavu, koja je zadesila i ostala naselja otoka, možemo pripisati kompenzacijskoj inicijativi nakon Prvoga svjetskog rata i španjolske groznice, te visokom natalitetu krajem devetnaestog stoljeća. Naravno, visoka stopa nupcijaliteta ove godine pozitivno će se odraziti na razinu nataliteta narednih godina, ali i na ponovni porast ove stope uoči Drugoga svjetskog rata.

II. Ukupno kretanje stanovništva naselja Murter nakon Drugoga svjetskog rata

Demografski razvitak naselja u razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata označavaju sljedeće demografske činjenice:

- pad broja stanovnika
- visoki ratni mortalitet
- smanjenje nataliteta
- neuravnoteženost prema spolu

Nakon kulminacije broja žitelja 1931., sve do rata primjećujemo smanjenje prirodnog prirasta što se odražava i na stagnaciju, a konačno i pad ukupnog broja stanovnika. Socijalno-demografske i gospodarske posljedice uzrokovane velikim ljudskim žrtvama koje su ovo naselje zadesile u ratnom razdoblju (oko 140 mještana poginulo je u ratu), i to u najvitalnijim dobnim skupinama uz prevladavajuće muško pučanstvo, osjećat će se do najnovijeg razdoblja. Prvi poslijeratni popis stanovništva

utvrdio je da u naselju ima 289 stanovnika manje nego prilikom posljednjeg popisa (tablica 2).

Tablica 2: Kretanje broja stanovnika naselja Murter od 1931. do 1961. godine

Godina popisa	Broj stanovnika naselja Murter	Lančani indeks	Broj stanovnika otoka Murtera	Udio stanovnika naselja u stanovništvu otoka Murtera (%)
1	2	3	4	5
1931.	2502	126,0	6847	36,5
1948.	2213	88,4	6400	34,6
1953.	2295	103,7	6415	35,8
1961.	2061	89,8	5886	35,0

Izvor: Mirko Korenčić, *Naselja i stanovništvo Hrvatske 1857-1971.*, 1979.

U kratkom razdoblju od 1948. do 1953. bilježimo porast broja žitelja da bi u sljedećem međupopisnom razdoblju, 1953.-1961., nastupila depopulacija čiji je uzrok, osim ratne erozije vitalnih naraštaja, i sve veće otočno iseljavanje. Dakle, naselje ima negativan migracijski saldo uzrokovan unutarnjim migracijama, a u emigracijskim strujanjima sudjeluje mlade stanovništvo, najčešće sudionici NOB-a koji se zapošljavaju u JNA i napuštaju matični otok. Mnogi odlaze na školovanje ili se zapošljavaju i nastanjuju u obližnjem Šibeniku. Naselje mijenja svoj zatvoreni demografski model u otvoreni, ali samo jednog smjera. Naime, imigracija je rijetka pojava i nema veće statističko značenje.

U razdoblju od 1948. do 1953. negativni migracijski saldo iznosio je 49 stanovnika, a u razdoblju od 1954. do 1961. naselje Murter napušta čak 361 stanovnik više nego što se u njega useljava. Tako je u promatranih osam godina između dvaju popisa svaki šesti stanovnik napustio Murter, što je više nego u ostalim otočnim naseljima. Toliko snažan emigracijski impuls zahtijeva pominju znanstvenu analizu. Vjerojatno osnovni razlog leži u širem zanemarivanju osnovnih djelatnosti kojima su se bavili mještani, a to je poljoprivreda i ribarstvo. Krajem ovog razdoblja već se osjeća novi oblik privređivanja - turizam. Transformacija gospodarskih djelatnosti (industrijalizacija, a potom turizam) slabe osnovnu i tradicionalnu djelatnost mještana vezanu uz poljoprivredu, more i eksploataciju Kornata.

Zbog stalne poslijeratne emigracije (Lajić, 1995) i prosječna dob mještana u stalnom je porastu, uz istovremeno smanjenje dječje i omladinske baze. Istodobno s porastom prosječne dobi mještana mijenja se i veličina domaćinstava. U naselju u

kojem je na prijelazu stoljeća preko 70% domaćinstava brojalo više od 5 članova, 1961. gotovo 75% broji manje od pet članova (Kulušić, 1984). Raste i broj samačkih domaćinstava. Godine 1900. samo je 2% murterskih domaćinstava brojilo jednog člana, a 1961. već ih 15% pripada u kategoriju samačkih domaćinstava (Kulušić, 1984).

III. Najnovije demografsko razdoblje (1961.-1991.)

Posljednjih tridesetak godina najveće naselje šibenskog otočja - naselje Murter - djelomice je odudaralo od uobičajenoga kretanja ostalih otočnih naselja malih dalmatinskih arhipelaga. Dok je u desetljeću od 1961. do 1971. broj žitelja na dalmatinskom otočju smanjen za gotovo 10%, na šibenskim otocima za 12%, naselje Murter bilježi 1971. godine 103 stanovnika više nego prigodom prethodnog popisa (tablica 3). Ovaj porast od 5% rezultanta je primarno pozitivnoga migracijskog salda (92%) i umjereno pozitivnoga prirodnog prirasta stanovništva.

Tablica 3: Kretanje broja stanovnika naselja Murter i otoka Murtera između 1961. i 1991. godine

Godina popisa	Broj stanovnika naselja Murter	Lančani indeks	Broj stanovnika otoka Murtera	Udio stanovnika naselja u stanovništvu otoka Murtera (%)
1	2	3	4	5
1961.	2061	89,8	5886	35,0
1971.	2164	105,0	5616	38,5
1981.	1846	85,3	4618	40,0
1991.	2013	108,8	5095	39,5

Izvori: 1. Mirko Korenčić, *Naselja i stanovništvo Hrvatske 1857-1971.*, 1979.

2. Dokumentacija br. 553, Republički zavod za statistiku, Zagreb, 1984.

3. Dokumentacija br. 881, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1992.

Nažalost, zakašnjela depopulacija iznimnog intenziteta nastupit će u narednom međupopisnom desetljeću kada će stanovništvo Murtera biti svrstano u skupinu otočnih naselja krajnje depopulacije, a to je depopulacija čije negativne vrijednosti dostižu preko 15% desetljetnog smanjenja.

Danas naselje Murter službeno broji onoliko stanovnika koliko ih je imalo oko Prvoga svjetskog rata. Za razliku od ondašnjeg udjela naselja u sveukupnom broju žitelja otoka, danas je udio mještana u otočnom broju daleko veći nego prijašnjih godina. To govori o dvije pojave: prvo, da je stanovništvo Murtera u prosjeku vitalnije nego u drugim naseljima otoka i, drugo, da usprkos određenoj regresiji depopulacija nije uzela tolikog maha kao na preostalom dijelu otoka. U vrijeme posljednjih dvaju popisa, 40% stanovnika otoka ujedno su i mještani naselja Murter. U najranijim službenim popisima najčešće je tek trećina stanovnika ovog otoka živjela u Murteru, a bilo je i razdoblja kada je udio ove populacije dosezao samo četvrtinu.

Interesantna je demografska pojava za neku hrvatsku otočnu populaciju da je broj rađanja u posljednja tri međupopisna desetljeća u ovom naselju tek neznatno opao. Ovu činjenicu potkrjepljuje podatak o periodičkoj depopulaciji sedamdesetih godina te ponovnom porastu broja žitelja u posljednjemu međupopisnom desetljeću. Od 1962. do najnovijega demografskog trenutka, stopa nataliteta oscilirala je od iznimno niskih 6,2% 1990. (psihopolitički odraz predratne krize u području nataliteta) do 14,5% sljedeće godine, vjerojatno kao odgovor na ozračje osamostaljenja i nabujalog patriotizma. Međutim, u cijelom tridesetogodišnjem razdoblju prosječni natalitet je bio nizak i u pravilu oscilirao oko 10% što je nešto iznad prosjeka šibenskog otočja, ali ipak manje od prosječnoga kretanja razine nataliteta na ukupnome dalmatinskom otočju (Nejašmić, 1997).

Tablica 4: Broj rođenih, umrlih i prirodni prirast u naselju Murter između 1962. i 1991. godine

Međupopisno razdoblje	Broj rođenih	Broj umrlih	Prirodni prirast/pad
1	2	3	4
1962.-1971.	205	191	14
1972.-1981.	207	274	-69
1982.-1991.	194	246	-52

Izvor: Vitalna statistika Državnog zavoda za statistiku, Zagreb (Dokumentacija 1962-1991)

U vrijeme posljednjih dvaju međupopisnih razdoblja, dalmatinski otoci, kao i šibenski arhipelag, proživljavaju daljnju depopulaciju. Teža je situacija na šibenskim otocima gdje kretanje populacije svrstavamo u intenzivnu depopulaciju (desetljetno

smanjenje oko 8%) (Lajić, 1992), dok je na ostalim otocima depopulacija umjerena, što znači da u prosjeku smanjenje nije veće od 5%. Neke sumnje o stvarnom novom napučivanju naselja Murter potenciraju se prilikom analize demografskih struktura, naročito starosne strukture, gdje je vidljivo da u povećanju broja stanovnika, uz rast u dobnim razredima do 39 godina, u velikoj mjeri sudjeluje i starija populacija (vlasnici kuća za odmor, iseljenici-povratnici, žitelji postaktivne dobi itd.). Rezultat većeg broja starijih stanovnika odražava se i na veću zabilježenu stopu mortaliteta.

IV. Promjene u demografskim strukturama

1. Dobna struktura

Promjene u dobnim strukturama posljedica su načina njezina oblikovanja u kojem sudjeluju isti oni činioci koji su oblikovali i ukupno kretanje stanovništva. U ranom razdoblju murterske demografske prošlosti, kada je još bilo značajno mehaničko kretanje pučanstva, dobna je struktura bila rezultat prirodnoga kretanja pučanstva. Nakon Drugoga svjetskog rata, kada se populacija sve više počinje ponašati prema otvorenome modelu, s prevladavajućom emigracijom, svjesni smo da biodinamika naseljskog stanovništva biva u raščlambi demografskih struktura potisnuta u drugi plan.

1.1. Demografski pokazatelji starenja

Najčešće se dobne skupine izražavaju kroz petogodišta ili pak kao velike dobne skupine (0-14 = dječja dob, 15-59 = aktivna dob; 60 i više = postaktivna dob). Veličine pojedinih dobnih skupina ili pojedinih petogodišnjih razreda pokazatelj su demografske prošlosti, ali i temelj budućih demografskih očekivanja.

Uspoređujući udio osoba starih 60 i više godina u Murteru (tablica 6) s udjelom na svim šibenskim otocima, a potom i ukupnim dalmatinskim otočjem, zamjećujemo kako je, prema podacima posljednjih triju popisa stanovništva, udio starijih otočana u naselju neprestano nešto niži nego na šibenskom otočju, ali znatno viši od udjela starih na ukupnome dalmatinskom otočju (Podgorelec, 1997). Tako je 1971. u Murteru 526 stanovnika ili 24,5% bilo staro 60 i više godina. U isto vrijeme na svim šibenskim otocima otočana te dobi zabilježeno je 2.514 ili 26,49%, a na ukupnome dalmatinskom otočju 20.991 stanovnik ili 23,82%. U sljedećemu međupopisnom razdoblju u Murteru, kao i u većini drugih naselja na manjim otocima i otočnim

skupinama, zabilježen je pad ukupnog broja stanovnika naselja te rast broja starijih od 59 godina. Tako je udio osoba starih 60 i više godina 29,78%, u stanovništvu Murtera 1981. gotovo podjednak udjelu na svim šibenskim otocima zajedno, 29,40%, ali viši no na cijelom prostoru dalmatinskih otoka, 25,69%. Popis 1991. zabilježio je ukupan porast broja stanovnika na cjelokupnome dalmatinskom otočju, pa tako i u naselju Murter. Broj stanovnika starih 60 i više godina u naselju ostao je gotovo isti (2013) kao i u vrijeme popisa 1981., ali se zbog povećanja ukupnog broja mještana udio starijih smanjio na 27,22%. Isti popis na šibenskim otocima bilježi 27,29% starijih otočana, a na dalmatinskim otocima 23,60%.

Tablica 5: Broj stanovnika u dobi od 60 i više godina u ukupnom stanovništvu naselja Murter, prema popisima 1971., 1981. i 1991. (po petogodišnjim razredima)

Godina	Dobni razredi				Ukupno
	60-64	65-69	70-74	75 i više	
1	2	3	4	5	6
1971.	150	147	93	136	526
1981.	105	153	136	151	545
1991.	120	122	86	211	539

Izvor: Popisi stanovništva, domaćinstva i stanova 1971., 1981. i 1991. godine, Republički zavod za statistiku, Zagreb

Tablica 6: Udio stanovnika u dobi od 60 i više godina u ukupnom stanovništvu naselja Murter, prema popisima 1971., 1981. i 1991. (po petogodišnjim razredima, u %)

Godina	Dobni razredi				Ukupno
	60-64	65-69	70-74	75 i više	
1	2	3	4	5	6
1971.	6,99	6,85	4,33	6,33	24,50
1981.	5,74	8,36	7,43	8,25	29,78
1991.	6,06	6,16	4,34	10,66	27,22

Izvor: Popisi stanovništva, domaćinstva i stanova 1971., 1981. i 1991. godine, Republički zavod za statistiku, Zagreb

Jedan od prvih pokazatelja dobne strukture neke populacije je prosječna starost. Prosječna starost na dalmatinskim otocima, u vrijeme triju posljednjih popisa, viša je na malim otocima i otočnim skupinama, gdje se kreće između 40 i 43 godine. U ovu skupinu valja svrstati i stanovnike Murtera. Najviša prosječna starost stanovnika Murtera zabilježena je 1981. i iznosila 42,14 godina (tablica 7). U to vrijeme prosječna starost stanovništva šibenskih otoka bila je 42,96 godina, a dalmatinskih otoka 40,27 godina. Popis 1991. bilježi porast broja stanovnika Murtera u dobnim skupinama do 39 godina starosti. Ukupan broj starijih od 59 godina zadržao se na istoj razini, ali uz znatan porast broja starijih u skupini od 74 godine. Prosječna starost stanovnika 1991. iznosila je 41,01 godinu.

Indeks starenja¹ (1,34) i koeficijent starosti (29,5%) stanovnika Murtera također su najvišu vrijednost dostigli 1981. Sljedeći popis, 1991., bilježi nešto niže, ali još uvijek vrlo visoke vrijednosti oba pokazatelja (tablica 7), indeks starenja 1,15 i koeficijent starosti 26,8.

Tablica 7: Prosječna starost, indeks starenja i koeficijent starosti stanovnika naselja Murter 1971., 1981. i 1991. godine

Godina	Pokazatelji starosti		
	Prosječna starost	Indeks starenja	Koeficijent starosti
1	2	3	4
1971.	40,07	1,03	24,3
1981.	42,14	1,34	29,5
1991.	41,01	1,15	26,8

Izvor: Popisi stanovništva, domaćinstva i stanova 1971., 1981. i 1991. godine, Republički zavod za statistiku, Zagreb

Koeficijent ukupne dobne ovisnosti mještana Murtera (tablica 8) rastao je do popisa 1981. kada su otprilike dvije radno aktivne osobe izdržavale jednu osobu izvan radne dobi. Posljednji popis bilježi pad kako ukupnoga koeficijenta dobne ovisnosti, tako i pad koeficijenata dobne ovisnosti mladih i starih. Trend smanjenja udjela najmlađeg stanovništva u ukupnom stanovništvu naselja, koji se počinje zapažati od

- 1 Indeks starenja stavlja u odnos stanovništvo starije od 60 godina i mlade od 20. Kada njegova vrijednost prijeđe 40% ili 0,40, stanovništvo je zašlo u proces starenja.
- 2 Koeficijent starosti pokazatelj je udjela osoba starih 60 i više godina u ukupnom stanovništvu. Kada taj udio dostigne 12%, smatra se da je neka populacija počela starjeti.

1961., zaustavljen je u vrijeme posljednjeg popisa. Porast broja djece stare do 14 godina s 313 na 349 utjecao je na blagi pad koeficijenta dobne ovisnosti mladih (sa 29,06 u 1981. na 28,80 1991.). Zadržavanje podjednakog broja starijih mještana uz ukupan porast broja stanovnika i stanovnika najmlađeg uzrasta iskazuje se padom koeficijenta dobne ovisnosti starih (34,57). Na otprilike tri radno aktivna mještana Murtera dolazi jedan stariji od 64 godine. Ovaj je koeficijent u Murteru znatno niži od prosjeka svih šibenskih otoka (41,87).

Tablica 8: Koeficijenti dobne ovisnosti stanovnika naselja Murter prema popisima 1971., 1981. i 1991.

Godina	Koeficijenti dobne ovisnosti		
	Koeficijent ukupne dobne ovisnosti	Koeficijent dobne ovisnosti mladih	Koeficijent dobne ovisnosti starih
1	2	3	4
1971.	52,7	25,96	26,74
1981.	69,9	29,06	40,85
1991.	63,4	28,80	34,57

Izvor: Popisi stanovništva, domaćinstva i stanova 1971., 1981. i 1991. godine, Republički zavod za statistiku, Zagreb

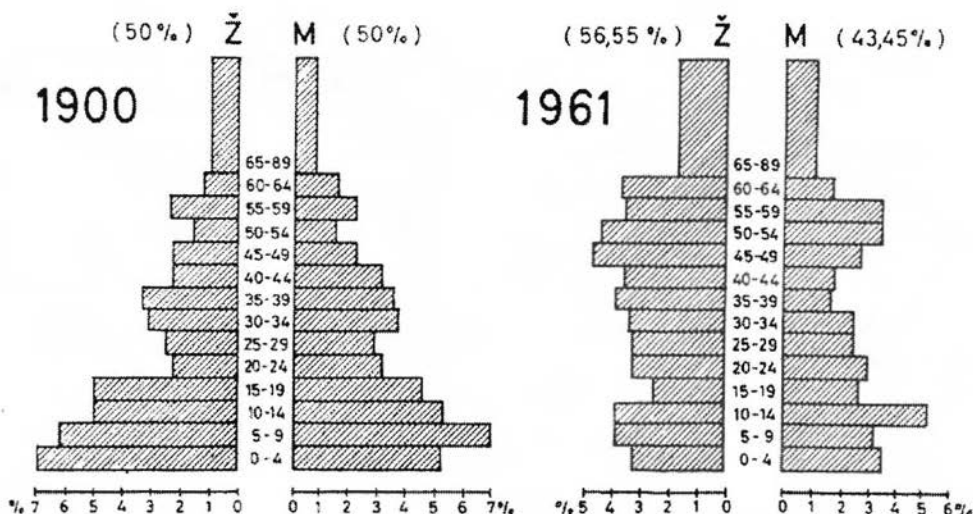
1.2. Grafički prikaz dobno-spolne strukture

Dobna se struktura stanovništva najzornije predočuje pomoću grafičkog prikaza poznatog kao *dobna piramida*. Različiti udjeli nasuprotnih horizontalnih stupaca koji predstavljaju udio dobnih skupina prema spolu u "normalnim populacijama", zbog većeg mortaliteta starijih skupina pravilno se smanjuju prema najstarijim godištima. Neregularne pojave koje se nesrazmjerno odražavaju na udio pojedinih dobnih skupina (ratovi, emigracija itd.) utječu na nepravilan izgled ovoga zamišljenoga geometrijskog lika (*krnja piramida*).

Promatrajući dobne piramide naselja Murter na prijelazu stoljeća i šezdesetih godina (izvor: Kulušić, 1984), vidljivo je da je dobna struktura naselja na prijelazu stoljeća odgovarala znakovitoj skici tranzicijske populacije, uz izraženu dječju i omladinsku bazu, te s postupnim smanjenjem prema starijim godištima. Nasuprot

tome, slika dobne strukture šezdesetih godina u sebi sadrži odraz smanjenog nataliteta, ratnih gubitaka i emigracije populacije u dobi od 15 do 50 godina. Dječja baza je uža nego razredi starijih godišta što govori o slaboj demografskoj perspektivi. Lik ne poprima izgled piramide, već je sličniji pravokutniku. Kuriozitet tadašnje populacije jest najmanji udio stanovništva od 15 do 19 godina (ratni natalitet).

Slika 1: Grafički prikaz strukture stanovništva naselja Murter po dobi i spolu u 1900. i 1961.

Izvor: Sven Kulušić, Murterski kraj, 1984., str. 56

Dobna struktura 1971. (slika 2, grafikon 1) pokazuje situaciju u kojoj je četvrtina stanovništva starija od 60 godina, a oko 17% mlađe od 15 godina. Dakle, tu je već prisutan izraziti model regresivnog stanovništva, naseljska zajednica je u fazi demografske starosti (prag udjela starije populacije od 60 godina je više od 12%), a naročito prevladava ženska populacija starija od šezdeset godina (oko 30% sveukupne ženske populacije). Starosna struktura populacije odraz je prethodne erozije aktivne populacije (poslijeratno iseljavanje i ratni gubici), uz manji utjecaj biološke neravnoteže.

Iako je murtersko stanovništvo u prosjeku staro, s velikim udjelom ostarjele populacije čija je donedavna aktivnost bila uglavnom povezana uz iznimne tjelesne napore rada na moru i Kornatima, upravo ta činjenica velik dio populacije lišava jedne jednostavnije aktivnosti koju susrećemo na ostalim otocima. Naime, dok tamo stanovništvo u fazi regresije poljoprivrede napušta udaljenije terasaste predjele i obrađuje terene bliže okućnici, ostarjeli murterski težak i mornar sve se rjeđe otpu-ćuje prema Kornatima koji su mu čitav njegov vijek predstavljali izvor egzistencije.

Proces koji prati porast starosti stanovnika je i rast broja domaćinstava u kojima bilježimo smrt člana domaćinstva, smanjenje broja članova domaćinstva te porast broja samačkih domaćinstava. U razdoblju od 1986. do 1991. istraživanje Defilippisa (1994) na uzorku dalmatinskih otoka ustanovilo je u svakom četvrtom otočkom domaćinstvu smrt jednog člana, a tek u svakom četrnaestom jedno radanje. Prosječno se domaćinstvo na dalmatinskim otocima smanjilo sa 3,73 člana (1971) na 2,90 članova (1991). Analiza starosnog sastava domaćinstva pokazuje kako u 34,1% domaćinstava nema člana koji bi bio mlađi od 65 godina.

Prema podacima posljednjeg popisa stanovništva, u Murteru je 27,5% domaćinstava brojilo samo jednog člana. Kako je samačko domaćinstvo posljednji stadij izumiranja domaćinstva, realna je opasnost gašenja velikog broja domaćinstava u razdoblju do sljedećeg popisa.

2. Strukture prema spolu

Odnos muškaraca i žena na cjelokupnome dalmatinskom otočju, u vrijeme popisa stanovništva 1991., bio je 42,63% naspram 57,37%. Opći koeficijent maskuliniteta iznosio je 942. Muško stanovništvo prevladava do dobnih skupina četrdesetogodišnjaka, da bi njihov broj u starijim dobnim skupinama, od 55 godina, a posebice u skupinama od 65 godina, znatno opao. Prema rezultatima posljednjeg popisa, koeficijent maskuliniteta među otočanima starijim od 65 godina iznosio je prosječno 615. Porast broja žena u starijim dobnim skupinama jedna je od karakterističnih depopulacijskih posljedica (Nejašmić, 1992).

Dok su u Murteru, kao što smo vidjeli u prethodnim dijelovima teksta, na prijelazu stoljeća muškarci i žene sačinjavali ravnomjeran odnos, poslije Drugoga svjetskog rata odnos je osjetno narušen na štetu udjela muške populacije.

Osim općeg razloga prevladavanja ženske populacije, a to je njihova dugovječnost, dva su osnovna razloga novije disproporcije murterske populacije. Uz

ranije spomenute ratne gubitke koji se još prilično osjećaju u populaciji podmakle dobi sedamdesetih godina, drugi razlog leži u selektivnosti migracija, gdje u pravilu prevladava muška populacija.

Odnos muškaraca i žena u Murteru 1991. bio je 47,37% : 52,63%. Koeficijent maskuliniteta stanovnika naselja Murter neprekidno blago raste od 1971. i, prema rezultatima popisa, 1991. je iznosio 900. Relativan koeficijent maskuliniteta u dobnoj skupini 65 i stariji znatno je pao u međupopisnom razdoblju 1981.-1991. i iznosi samo 507. U skupini mještana starih 60 i više godina svega je 35,4% muškaraca.

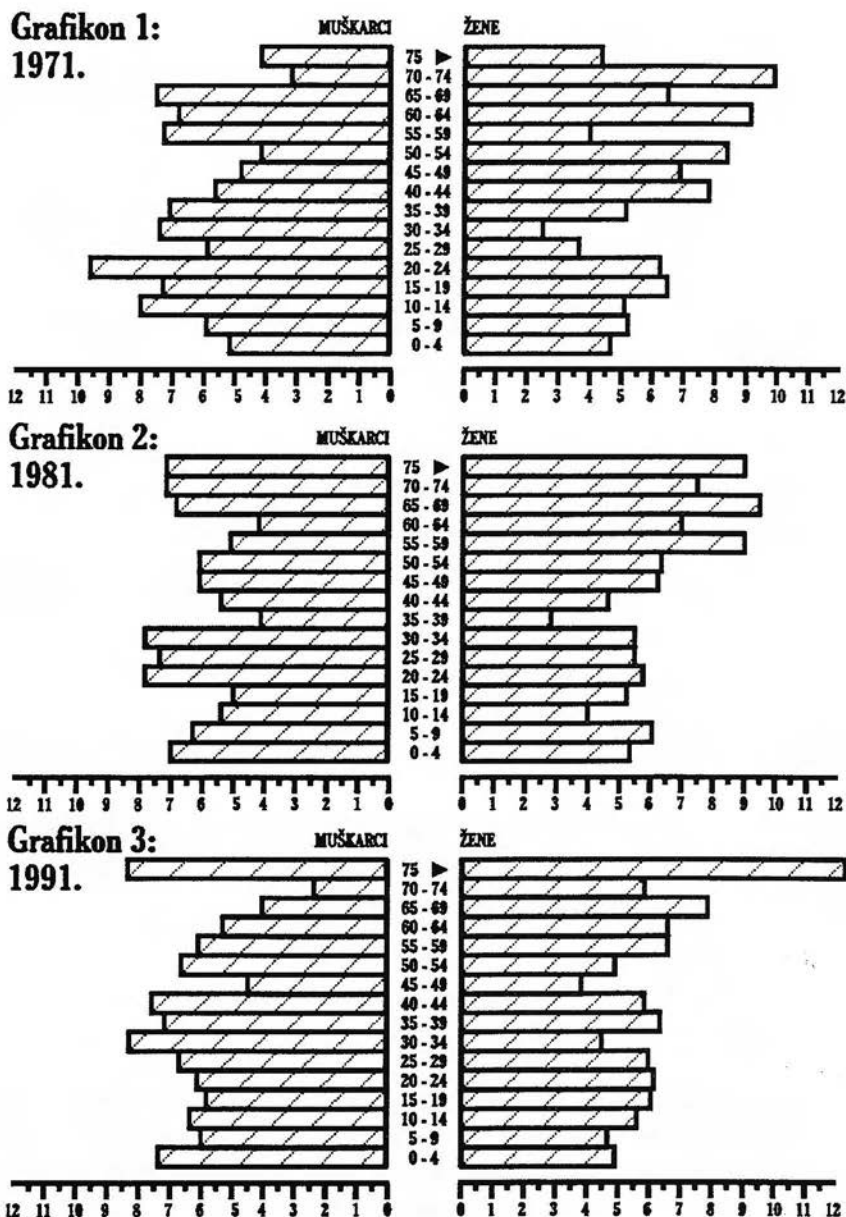
Popis 1961. (slika 1) zabilježio je među stanovnicima Murtera usku dječju bazu. U svim dobnim razredima, izuzev 10-14 godina, zamjetljiv je višak žena. Posebice naglašen manjak muškaraca radno aktivne dobi je u tri dobnja razreda: 35-39, 40-44 i 45-49 godina. To je posljedica gubitaka u Drugome svjetskom ratu u kojem je poginulo gotovo 10% mještana Murtera, ali i profesionalizacije jednog broja otočana u pomorskim zanimanjima i tadašnjoj vojsci. Višak žena u starijim dobnim razredima, koji će ostati konstanta tijekom sljedećih triju popisa stanovništva, značajan je u razredu 60-64 godine.

U vrijeme popisa 1971. (slika 2, grafikon 1), dječja baza, do 10 godina starosti, vrlo je uska. Više muškog stanovništva zatječemo u mlađim dobnim razredima (10-14, 15-19 i, posebice, 20-24 godine). Naročiti nesrazmjer između broja muškaraca i žena, a u korist muškaraca, zamjetljiv je u razredu 30-34 godine. Vrlo je malen broj muškaraca u dobnom razredu 50-54 godine, u čemu se očrtavaju posljedice Prvoga svjetskog rata i pojačanog mortaliteta tih godišta zbog rata i španjolske groznice. Migracije su, u vrijeme popisa 1971., pomalo ispraznile dobne razrede radno aktivnog i djelomice postaktivnog, posebice muškog, stanovništva. Veći je broj žena u starijim dobnim razredima od 70 godina.

Sljedeći popis, proveden 1981. (slika 2, grafikon 2) bilježi nešto širu dječju bazu, još uvijek prisutan veći broj muških mještana u mlađim dobnim razredima, pomak posljedica povećanog mortaliteta u vrijeme Drugoga svjetskog rata u dobnim razred 35-39 godina te rast ukupnog broja starijih mještana uz nešto naglašeniji porast broja žena u najstarijim dobnim razredima.

Na grafikonu 3 (slika 2), prema podacima popisa 1991., još se blago širi dječja baza, posebice muškog dijela *piramide*. Zamjetno je zgušnjavanje i homogenizacija stanovnika u mlađim dobnim skupinama, uz ukupno veći broj muškaraca od dječjeg uzrasta do 54 godine starosti. Izrazito veći broj muškaraca nalazimo u razredima 30-34 godine starosti i 40-44 što pokazuje ostanak u Murteru muškog stanovništva koje je bilo brojno u odgovarajućim razredima i dva desetljeća ranije.

Slika 2: Grafički prikaz dobne strukture stanovništva naselja Murter (1971., 1981., 1991.)

Izvor: Popisi stanovništva, domaćinstva i stanova 1971., 1981. i 1991. godine

Tablica 9: Udio muškaraca i žena u ukupnoj populaciji naselja Murter i u skupini stanovnika starih 60 i više godina prema popisima 1971., 1981. i 1991. (u %)

Godina	Naselje Murter			
	Stanovnici ukupno		Stanovnici stari 60 i više godina	
	M	Ž	M	Ž
1	2	3	4	5
1971.	46,20	53,80	40,87	59,13
1981.	46,33	53,67	40,18	59,82
1991.	47,37	52,63	35,44	64,56

Izvor: Popisi stanovništva, domaćinstva i stanova 1971., 1981. i 1991. godine, Republički zavod za statistiku, Zagreb

Tablica 10: Koeficijent maskuliniteta stanovnika naselja Murter po dobnim skupinama, prema popisima 1971., 1981. i 1991.

Godina	Dobni razredi				
	60-64	65-69	70-74	75 i više	Ukupno
1	2	3	4	5	6
1971.	1085	1128	671	649	859
1981.	1046	1127	701	712	864
1991.	1168	1049	969	507	900

Izvor: Popisi stanovništva, domaćinstva i stanova 1971., 1981. i 1991. godine, Republički zavod za statistiku, Zagreb

VI. Zaključak

Dok je glavnina dalmatinskootočnih naselja u XX. stoljeću bilježila stalan pad broja žitelja, za populaciju naselja Murter možemo reći da je uglavnom održavala razinu broja žitelja. Naravno, oscilacije su bile prisutne, uvjetovane biodinamičkim i mehaničkim razlozima. Za razliku od ostalih otoka i njihovih naselja, murtersku populaciju ne označava rano iseljeništvo što se odražava na najsnažniji rast između dvaju svjetskih ratova. Antidepopulacijski činoci ondašnjeg razdoblja prvenstveno

su snažne gospodarske aktivnosti vezane uz kultiviranje novih posjeda na Kornatima te mostovna povezanost sa susjednim kopnom. Negativan migracijski saldo nastupit će u fazi industrijalizacije locirane u regionalnim kontinentalnim središtima Dalmacije, ali neće biti dugotrajan kao u ostalim otocima arhipelaga. Demografski procesi koje zatječemo u naseljskoj populaciji znakoviti su i za cjelokupnu otočnu populaciju, a to je stalno starenje populacije, smanjenje nataliteta i povećanje broja samačkih domaćinstava.

Starenje stanovništva naselja Murter proces je koji se po svojem intenzitetu u posljednja tri desetljeća odvija podjednako kao i u naseljima na većini manjih dalmatinskih otoka. Svi analitički pokazatelji ustanovljuju višu razinu starosti nego na ukupnome dalmatinskom otočju, ali nešto nižu no na pripadajućim šibenskim otocima. Odnos muškaraca i žena u starijim dobnim razredima pokazuje spolnu neravnotežu u korist žena, što je karakteristična posljedica višedesetljetne depopulacije.

Raduje demografska činjenica da ove pojave nisu toliko negativnog intenziteta, te da je sačuvana razmjerno široka fertilna baza. Stoga otok Murter, prvenstveno zahvaljujući njegovu središnjem naselju Murteru, u multikriterijalnoj ocjeni razvijenosti 47 hrvatskih otoka, prema demografskim mjerilima, zauzima 11. mjesto. Potrebno je naglasiti da svi bolje rangirani otoci imaju zamjetno veću površinu.

LITERATURA

AKRAP, Anđelko (1995). "Uzroci i posljedice demografskog starenja u Republici Hrvatskoj", u: *Starost i starenje - izazov današnjice*. Zagreb: Ministarstvo rada i socijalne skrbi, str. 303-317.

DEFILIPPIS, Josip (1994). "Obiteljska gospodarstva dalmatinskih otoka", *Radovi*, Split (Ekonomski fakultet), god. 4, br. 11, str. 337-354

KORENČIĆ, Mirko (1979). *Naselja i stanovništvo Hrvatske 1857-1971*. Zagreb: JAZU.

KULUŠIĆ, Sven (1984). *Murterski kraj*. Murter: Društveni centar

LAJIĆ, Ivan (1992). *Stanovništvo dalmatinskih otoka*. Zagreb: Consilium i Institut za migracije i narodnosti.

LAJIĆ, Ivan (1994). "Pučanstvo hrvatskih otoka: posljednjih trideset godina", u: *Strategija održivog razvitka hrvatskih otoka*. Hvar: Ministarstvo pomorstva, prometa i veza Republike Hrvatske - Centar za razvitak otoka, str. 25-34

LAJIĆ, Ivan (1995). "Utjecaj novijeg iseljavanja na demografski razvitak jadranskih otoka", *Migracijske teme*, Zagreb, god. 11, br.1, str. 89-116.

LAJIĆ, Ivan (1995). "Demografski razvitak Hrvatske u razdoblju od 1991. do 1994.", *Revija za sociologiju*, Zagreb, god. 26, br. 1-2, str. 55-63.

Nacionalni program demografskog razvitka (1996). *Kolo*, Zagreb, god. 5, br. 2, str. 185-220.

Nacionalni program razvitka jadranskih otoka (1997). Zagreb: Ministarstvo razvitka i obnove.

NEJAŠMIĆ, Ivo (1992). "Promjene u dobno-spolnom sastavu stanovništva istočnojadranskog otočja (1953-1991)", *Acta Geographica Croatica*, Zagreb, god. 27, str. 15-34.

NEJAŠMIĆ, Ivo (1997). "Suvremene značajke (bio)reprodukcije stanovništva hrvatskog otočja", *Migracijske teme*, Zagreb, god. 13, br. 1-2, str. 71-83.

PODGORELEC, Sonja (1997). *Starenje na dalmatinskim otocima* (magistarski rad). 125 str.

Ivan Lajić, Sonja Podgorelec

NEWER DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT OF THE SETTLEMENT OF MURTER

SUMMARY

Murter is the largest settlement on the same-named island and also in the entire Šibenik archipelago. As opposed to most of the settlements on the island, its population was less involved in earlier emigration flows, whereas newer emigration began to effect Murter only after the sixties. The effect of the depopulation period is visible in the changes of the age-sex structure, where can be seen primarily in ageing of the population and a disproportion in the sex ratio. Yet it can be confirmed that the settlement of Murter has not such an unfavourable demographic situation as do most Dalmatian islands. A slightly falling birth rate can be noticed, as well as a slight increase in the death rate. The demographic perspective of this population is relatively favourable (due to an expected development of tourism, development of agriculture and trades, nautical infrastructures etc.), if addition emigration factors will not come into play. Based on a multiple-criteria evaluation of developmental levels, the island of Murter, primarily due to the central position of the settlement Murter, is ranked 11th out of 47 Croatian islands. The reason is that all higher ranked islands also have a significantly larger area.

KEY WORDS: Murter, depopulation, age structure, ageing, revitalisation